

31201

IOAN C. FILITTI

B344618

MAMA și SOȚIA

LUI

MIHAI VITEAZUL

EDIȚIE REVĂZUTĂ

DONAȚIUNE

SCRISUL ROMÂNESC © CRAIOVA

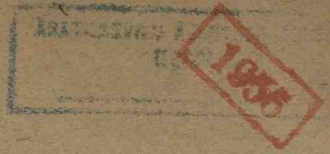
1934

V.63497

Donatia autorului.

IOAN C. FILITTI

Inu.A. 42.251

Liv. 31201

MAMA și SOȚIA
LUI
MIHAI VITEAZUL

EDIȚIE REVĂZUTĂ.

DONAȚIUNE

114006

SCRISUL ROMÂNESC @ CRAIOVA

1934

36262.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 31 201

CONTROL 1953

fe 433/06

1961

L

B.C.U. Bucuresti

C114006

Mama lui Mihai Viteazul

Acest studiu s'a publicat în *Convorbiri literare*, anul 53 (1921), pag. 609—627. Ulterior, chestia originii lui Mihai Vodă a fost reluată de d. Ioachim Crăciun, în lucrarea „Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la Români“, Cluj, 1928, p. 53—81. Printr'o analiză prolixă a aceluiași izvoare, autorul ajunge la aceleași rezultate ca și mine, ceea ce nu-l împiedică să scrie (p. 73, n. 1) că n'aș fi „depănat în întregime firul încâlcit al originii lui Mihai“, și să afirme că d-sa ar fi acela care „a reușit să deslege încurcătura de până acum asupra nașterii marelui Domn“. În sfârșit, nici o contribuție nouă în chestiune nu aduc nici d-nii Minea și Boga, în lucrarea d-lor din anul acesta (1934) „Despre Iane, mare ban de Craiova și ceva despre Mihai Viteazul“.

I.

Este admis în istoriografia noastră că Mihai Vodă, care a înfăptuit o clipă unirea tuturor Românilor, a fost, cum însuși se întitulează, fiul lui Pătrașcu cel Bun, Domn dela 1553 la 1557. De altă parte, se știe că mama marelui Voevod a fost Tudora, care s'a călugărit sub numele de Teofana.

Dar soția lui Pătrașcu cel Bun a fost doamna Voica, din neamul boerilor dela Slătioare, rude cu boerii Băleni ¹⁾. Dintr'o primă căsătorie a lui Pătrașcu Vodă nu se poate să se fi născut Mihai, pentru că Pătrașcu moare ²⁾ la 26 Dec. 1557, iar Mihai s'a născut ³⁾ la 1557—8, adică puțin înainte de moartea tatălui

1) La 1555, Pătrașcu Vodă vorbește într'un hrisov de cumnata sa Stanca (Stoica Nicolaescu, Doc. slavo-române, p. 295—6), iar un hrisov posterior, dela 1643, lămurește că această Stanca era „ot Slătioare“ (I. C. Filitti, Arhiva G. Gr. Cantacuzino, p. 111). Cf. St. D. Grecianu, Genealogii documentate, I. 292.

2) Iorga, Ist. lui Mihai Viteazul, în Convorbiri literare, anul 36 (1902), p. 140. — Hurmuz XI, 797. — Stoica Nicolaescu, l. c. 298 (inscripția tombală dela Dealu).

3) Iorga, l. c. 237.—I. Sârbu, Ist. lui Mihai Viteazul, I. 58, n. 2.—Inscripția din jurul portretului lui Mihai, de Sadeler, la 1601, îi atribue atunci 43 de ani.

natural. Cel dintâi care a arătat că o filiație legitimă a lui Mihai din Pătrașcu Vodă nu se poate susține, a fost d. Iorga ¹⁾. Tocmai din cauza acestei filiații nelegitime, a putut fi înconjurată nașterea eroului de povestiri legendare ²⁾).

Această naștere nu-l micșorează întru nimic. El își are locul de cinste în galeria marilor bastarzi ai istoriei, alături spre pildă de alt luptător pentru cauza creștinătății și a civilizației, don Juan de Austria. În trecutul nostru, mai puțin ca oriunde, o astfel de naștere nu constituia o *capitis diminutio* pentru „copilul din flori“ după poetica expresie românească, sau mai simplu „copilul“. Dacă uneori li se contesta dreptul la moștenirea părintească ³⁾, alteleori li se recunoștea ⁴⁾, și adeseori astfel de feciori domnești s'au suit în scaunele părinților lor și le-au chiar ilustrat.

II.

Discuția pentru stabilirea familiei căreia a aparținut Tudora, mama lui Mihai, a pornit dela povestirea unui sfetnic al acestuia, Teodosie vel logofătul, Rudeanu, care povestire n'a ajuns însă până la noi în forma ei primitivă. A fost tradusă în limba polonă și din aceasta în latinește și parafrazată de alt contimporan care fusese la curtea lui Mihai, Baltasar Walter, originar din Silezia, a căruia carte a apărut la 1599, deci pe când Mihai mai trăia ⁵⁾. Walter spune că urcarea în scaun a lui Mihai a fost sprijinită de *Iane*, fost ban al Craiovei, care se afla capicheaia la Țarigrad și era lui Mihai „avunculus, vel matris frater, graecus“. Așa dar, în jurul lui Mihai se admitea că mama lui, Tudora, era sora grecului Iane, fost ban al Craiovei.

Alt contimporan, Petru Grigorovici Armeanul, agent credincios al lui Mihai, a lăsat și el o povestire, pe care a folosit-o, cum se vede din note marginale, cronicarul ardelean Istvan Szamosközy, care a scris între anii 1598—1607, deci pe vremea lui Mihai ⁶⁾. Acest izvor spune numai că „era o rudă a lui Mihai, Iane vistier, care a fost ban al Craiovei“, fără a preciza gradul

1) Ist. lui Mihai Viteazul, I. c. 140—3. Sforțările lui Sârbu (I. c. 56—8) de a dovedi contrarul, sunt numai niște argumentări silite, fără temei documentar.

2) Vezi p. 12—13.

3) Spre pildă hrisovul din 1616 al lui Alex. Iliș împotriva Marulei, fiica naturală a lui Mihai. Citat de Tocilescu în Doamna Stanca. Buc. 1877, p. 8, n. 4.

4) Hurmuz. IV², 455. 478.

5) Papiu, în Tesaur, I (1862) p. 1 și urm.—Sârbu, I. c. I, 43, n. 2.

6) Iorga, Doc. nouă relative la Petru Schiopul și Mihai Viteazul, în An. Ac. rom. Seria 2-a, XX, p. 24—Sârbu, I. c. 61, n. 2 și p. 64, n. 6.—Cronica lui Szamosközy a fost editată de Acad. ungară în Monumenta Hungariae historica.

rudeniei. Szamosközy mai lămurește însă că „Mihai, genealogia lui și-a tras-o din neamul lui Pătrașcu Vodă, dar este în deoște cunoscut că a fost crescut într'o stare săracă... și dincolo de Dunăre făcea negoț, și în Moldova... Mama lui era o vânzătoare de rachiu¹⁾. Și de aici rezultă că rubedenia lui Mihai cu lane nu poate să fi fost decât despre mama lui.

În sfârșit, un al treilea izvor contemporan, însă de mai puțină credință decât celelalte, raportul din 6 Septembrie 1593 al ambasadorului venețian dela Constantinopol, spune că în locul lui Alexandru Vodă a fost numit Domn în Țara Românească „un fiu al banului (lane) agent al acestui voevod (Alexandru), îmbogățit aici pe cheltuiala (ienicerilor din jurul lui Alexandru)²⁾. Raportul este interesant pentru că arată originea săracă a lui lane, ceea ce se potrivește cu începuturile nevoiașe ale lui Mihai și cu situația modestă a mamei sale, de care vorbește Szamosközy. Acest raport se deosebește însă de celelalte două, prin aceea că nu știe că Mihai ar fi fost fiul lui Pătrașcu Vodă. Se vede că la Constantinopol Mihai era privit ca fiu al ocrotitorului său lane.

Această din urmă legendă este culeasă și în cronica zisă a lui Constantin căpitanul, scrisă, în partea ce ne interesează aici, pe la sfârșitul domniei lui Șerban Cantacuzino, deci aproape 100 de ani după moartea lui Mihai, de un om cu înaltă situație socială, de Radu Popescu³⁾. Cronica zice⁴⁾: „Acest Mihai, după ce a luat domnia, s'a numit că este fecior al lui Pătrașcu Vodă, iar cu adevărat nu se știe, că nici un istoric de-ai noștri sau străin nu adeverează cine este⁵⁾...; fără că *din auz*, unul dela altul, așa dovedim: că mama sa a fost dela oraș dela Floci, care fiind văduvă și frumoasă și nemerind un gelep, om mare și bogat din Poarta împărătească⁶⁾ (a născut un băiat)...⁷⁾. Deci fiind el la Craiova, în ce chip nu se știe⁸⁾, i s'a scornit nume că este fecior de Domn“. Chemat la București, a jurat cu 12 boeri că nu este fecior de Domn. A fugit la Constantinopol „și gă-

1) Szamosközy, vol. IV, p. 92—4, în Monumenta, Scriptores, vol. 30.

2) Hurmuz III¹, p. 457.

3) C. Giurescu, Contribuții la studiul cronicelor muntene. Buc. 1906.

4) Ediția Iorga, p. 82—3.

5) Cronicarul nu cunoaște izvoarele contemporane cu Mihai.

6) «Gelepu» nu era nici bogat, nici influent, când s'a născut Mihai la 1557—8. Nu pot crede în identitatea lui cu lane vel post. din vremea lui Pătrașcu cel Bun, cum propun d-nii Minea și Boga, o. c., 31. Vezi aici, p. 7 și n. 4

7) Urmează legenda cu inelul lăsat de tată mamei copilului, spre recunoaștere când va fi mare.

8) Cronicarul nu cunoaște cariera lui Mihai înainte de a fi Domn.

sind acolo pe tată-său, fiind om mare al Porții, i-a scos domnia ... sau, cum zic alții, că fiind capichehaia un Iane, care i-a fost rudă lui, ... i-a scos domnia¹⁾. Confuzia cronicarului este evidentă când deosebește pe Iane „ruda“ lui Mihai, de acel „om mare al Porții“ care ar fi fost „tatăl“ lui Mihai. Este de reținut însă că și cronicarul înregistrează „din auz“ ceea ce afirmă izvoarele contemporane cu Mihai, că acesta era rudă cu Iane capichehaia. Fiindcă filiația lui Mihai din Pătrașcu Vodă nu era legitimă, se înțelege cum el însuși a putut s'o nege, când era prigonit de Alexandru Vodă, și cum s'a putut răspândi zvonul că era fiul binefăcătorului său Iane.

Să cercetăm acum cine era Iane banul și în ce chip se înrudia el cu Mihai Viteazul.

III

Szamosközy spune²⁾ că „Iane vistier, care a fost ban al Craiovei“ „ședea la Constantinopol“ și de acolo ocrotia pe Mihai, obținând dela Alexandru Vodă (1592—3) să-l numiască ban al Craiovei, plătind mai apoi cheltuelile boerilor cari s'au dus la Poartă să ceară Domn pe Mihai în locul lui Alexandru, și punându-se chiar chezaș la divanul împărațesc că Mihai va plăti sumele datorite de predecesorii săi.

O tradiție păstrată în districtul Zagori din Epir, vrea ca „veilicciul“³⁾ Iane, influent pe vremea sultanului Selim II (1566—1574)⁴⁾, să fi fost originar de acolo, și-l consideră ca „tată“ al lui Mihai Vodă⁵⁾.

Incercarea de a identifica pe Iane cu banul Enache Catargi⁶⁾ este inadmisibilă. Iane era mort⁷⁾ la 1603, când Enache Catargi trăia încă. Acest Catargi a fost vel spătar⁸⁾ muntean între 1601—6, vel ban al Craiovei⁹⁾ între 1614—1620.

1) Povestirea cronicarului este reproducă și de Fotino. Ist. Daciei, tr. Slon, II, 61—2.

2) Loc. cit. 92—3.

3) Emisar al Porții pentru a strânge oi din principate. (Fotino, l. c.)

4) Se poate ca Iane să fi început să se ridice încă din timpul lui Selim. Documentar îl întâlnim cu rol politic pe vremea lui Amurat III (1574—1596).

5) Lampridi, Epirotice, VI. 26 VIII. 72.

6) Sârbu, p. 55.—Contra, Ilie Nicolescu. Despre Mihai Viteazul. In Literat. și arta rom. IX (1905) 134—5.

7) Doc. din 1603 în Iorga, Studii și doc. V. 292, 297, 305.

8) Hurmuz. IV. 1. 383—Iorga, Studii și doc. V. 177. VI. 4.

9) Iorga, St. și doc. V. 179, 297, 305. VII. 89.—Filitti, Arhiva G. Gr. C. 23—4. 206, 208, 210, 214, n. 1. — între 1616—1618 vel post. în Munt. era alt Iane (Iorga, St. și doc. V. 437.—Filitti, l. c. 22, 168, 207), poate același cu Iane vel post. muntean la 1625 (Filitti, l. c. 11, 51, 254) și, în acest caz, Caragea.

Nici familiei Cantacuzino nu-i aparține Iane banul. Domnul Iorga, care la 1896, 1898 și 1900, crezuse că Iane banul ar fi Cantacuzino ¹⁾, a adus la 1902 argumente ²⁾, ce mi se par hotărâtoare, pentru a respinge această identificare. Totuși a revenit în urmă la prima părere ³⁾.

În a doua jumătate a sec. XVI-lea, au trăit doi Ioan Cantacuzino: unul fratele, celalt fiul cunoscutului Mihail Cantacuzino, zis Șaitanoglu. Confuzia între Iane banul și Ioan Cantacuzino, a făcut-o cronicarul grec Daponte, care scria tocmai în a doua jumătate a sec. XVIII-lea ⁴⁾ și a căruia părere nu poate fi hotărâtoare când nu vorbește de evenimente contemporane.

Cantacuzinii au semnat totdeauna cu numele lor de familie, de care erau atât de mândri. Iane semnează simplu, la 1589 și 1590 „Ioan banul“ ⁵⁾. Cantacuzinii pun în pecetea lor vulturul bicefal, simbol al originii împărătești cu care se fălesc. Pecetea lui Ioan banul are numai inscripția, în grecește: „Ioan vistierul Moldo Vlahiei“ ⁶⁾.

Ioan Cantacuzino, *fratele* lui Șaitanoglu, avea la 1564, vre-o 50 de ani, ni spune un contemporan ⁷⁾; ar fi avut deci la 1594, vre-o 80 de ani. Iane banul, care trăia în acest an, nu pare să fi fost în vârstă așa de înaintată.

Ioan Cantacuzino, *fiul* lui Șaitanoglu, s'a născut la 1570. Nu putea fi deci la 1582 mare vistier al Moldovei ⁸⁾.

Documente din anii 1589—1593 vorbesc, pe deoparte, de „der Ban“ ⁹⁾ sau „der Baan aus der Moldau und Walachei“ ¹⁰⁾ sau „Banus, Palatinorum Moldaviae et Transalpinæ procurator“ ¹¹⁾ care se afla la Constantinopol, iar pe de altă parte, un singur

1) Iorga, Contribuții la ist. Munteniei. In An. Ac. rom. XVIII (1896), 79—82 Acelaș, Doc. nouă relative la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul. Ibid. XX (1898, 2—5. Acelaș, Hurmuz. XI. (1900), indice.

2) Iorga, Ist. lui Mihai Viteazul. Loc. cit. 325.

3) Notiță în Νέος ελληνομνημίων XI (1914), 417—422.

4) Erbiceanu, Cronicarii greci, p. 20.

5) Hurmuz. XI. 207—9. 212.

6) Ibid.

7) Gerlach, scrisoare c. Crusius, 1578. In Martin Crusius, Turco-græcia, p. 274.

8) Tanoviceanu (Inceputul Cantacuzineștilor în țările române. In Arhiva soc. șt. și lit. din Iași III (1892) 30) argumenta că Ion Cantacuzino, fiind frate mai mic al lui Andronic, s'a născut după acesta, deci după 1553, și nu putea fi la 1573 mare vistier al Moldovei. Dar nu se poate afirma categoric că Iane vistierul dela 1573—5 este acelaș cu Iane vistierul dela 1582—1591, cum credea Tanoviceanu. Știind însă că Ion Cantacuzino, fratele lui Andronic, s'a născut la 1570 (Filitti, l. c. XXIV), este exclus ca el să fie vistierul dela 1582.

9) Doc din 1589 Dec. în Hurmuz. XI. 733.

10) Doc. din Aprilie 1590. Ibid. 740.

11) Doc. din Martie 1590. Ibid. 737.

document, de „Cantacuzino banul“ ¹⁾, cari amândoi ²⁾ stăruiră la Poartă la 1593 pentru ca domnia unuia din Principate să se dea lui Petru Șchiopu, refugiat în Occident. Dar „Cantacuzino banul“ este Andronic Cantacuzino ³⁾ și nu Ioan, așa că acest calificativ de ban, ce se dă și lui Iane și lui Cantacuzino, nu îndrituește concluzia că Iane ar fi Cantacuzino. De altfel, nu sunt urme că Andronic Cantacuzino să fi fost ban. El nu semnează astfel. Titlul de „ban“ ce-i însoțește numele în scrisoarea lui Camerinos, pare a fi o înțelegere greșită a grecescului *πάριος*, jupân, domn.

În fine, Iane „banul cel bătrân“ ⁴⁾, care a fost ban mare „în zilele Mihail Voevod“ ⁵⁾ (1585—1591) a avut un singur fecior, pe Apostol, care s'a turcit și face la 1631, o danie la Sf. Troiță din București ⁶⁾. Nici acesta nu-și zice Cantacuzino.

Așa dar, Iane vistierul și banul, nu este nici Catargi, nici Cantacuzino. El nu trebuie confundat nici cu Iane vistierul „Caloghera“, care moare călugărit la 24 Martie 1596 și a căruia jupâneasă, Elisalta, îi pune piatră la Sf. Nicolae din Suceava, arătând că era originar din Pogoniana ⁷⁾, pe când celălalt Iane era din Zagori. Dealtfel, Iane ocrotitorul lui Mihai, era ban muntean și capicheaia la Poartă la 1593, când Iane Caloghera era vel vistier în Moldova ⁸⁾.

Astfel, în privința obârșiei lui Iane banul, trebuie să admitem cele ce spune Matei al Mirelor, aproape contimporan cu el, care-l

1) Scrisoarea lui Policrat Camerinos din Constantinopol c. fostul Domn Petru Șchiopu, Mai 1593 (ibid 331).

2) Altfel „banul“ (Ian. 1593, ibid. 710) cât și „Cantacuzino banul“ (scrisoarea lui Camerinos).

3) Scrisoarea din Nov. 1593 a patriarhului Eremia II c. Petru Șchiopul, că „prea nobilul stăpân Cantacuzino, domnul Andronic“ lucrează pentru el (ibid. 370, și Sathas, Βιογραφικόν σχεδίασμα περί του πατριάρχου Ιερεμίου Β' (1572—1594), Atena, 1870, p. 184)—Scrisoarea din 14 Nov. 1593 a lui „Andronic Cantacuzino“ însuși c. Petru Șchiopu: „eu la început n'am vrut să mă amestec... numai cât Dumnezeu mi-a pus în inimă să se indigneze dascălul Nichifor... ca să viu în Constantinopol să mă amestec în aceasta“. Ținuse domnia pentru Petru, dar văzând că acesta întârzie de a veni, „m'am ispitit și eu, și am făcut pe banul Mihai domn al Valahiei“... îi rezervă încă lui Petru scaunul Moldovei. (Hurmuz. XI, 373). Prin urmare, Andronic intervenise numai de puțină vreme în rivalitățile pentru domnie și venise la Constantinopol de curând, ca să sprijine aceleași candidaturi ca și Iane banul.

4) Spre deosebire de Ianache banul Catargi dela 1614—1620.

5) Cum zice fiul său la 1631, într'un act de danie c. Troița din București. (St. Nicolaescu, I. c. 297—8).

6) Ibid. A avut însă și fiice. La 1644 dă zapis Neada, fiica banului Iano, pentru moșie la Stănești în Muntenia (Acad. rom. pachet 165, doc. 117). Alte două fiice, Ileana și Maria, au moșie tot acolo, la 1644 (Rev. ist. 1924, p. 296).

7) St. Nicolaescu, o. c., 275—6. Dar Nicolaescu confundă pe cei doi Iane (ibid. 297).

8) Filitti, I. c. 214. Tot atunci un Iane (Enache) vel post. în Mold. (Iorga, St. și doc. VI. 12).

numește „om prost, necioplit“ ¹⁾, sau contemporanul ambasador venețian dela Constantinopol, care-l califică de „îmbogățit“ ²⁾. Era un „beilicciu“ ³⁾ „gelep“ ⁴⁾, un „homo novus“, cum se ridicau atâți și ajungeau cu trecere la Poartă. Această origine este cu atât mai admisibilă, cu cât izvoarele contemporane, care fac pe lane frate cu Tudora, mama lui Mihai, zic de ea că a fost o biată vânzătoare de rachiu, care și-a crescut fiul cu greu, în sărăcie, și că acesta însuși a început prin a se îndeletnici cu negoțul, poate pe lângă unchiul său „gelep“.

Izvoarele contemporane spun despre lane că a fost vistier, ban al Craiovei, capichehaia al amândoror Principatelor la Poartă. Documentele ni permit să urmărim cariera lui politică dela 1582, când apare ⁵⁾ ca vel vistier în a doua domnie în Moldova a lui Petru Șchiopu, al căruia scaun îl apără la Constantinopol împotriva unui candidat «Nicolae», care pândia din Rodos ⁶⁾. Lane dispare din Moldova odată cu Petru Vodă ⁷⁾ la 1591. Titlul de ban al Craiovei îl are încă ⁸⁾ dela 1586 și-l poartă până ⁹⁾ la 1593, iar capichehaia la Poartă îl întâmpinăm dela 1587, când reprezintă deopotrivă pe Petru al Moldovei și pe Mihnea al Țării Românești ¹⁰⁾. După 1593 îi perdem urma, ceea ce ar însemna că a murit puțin după ce, împreună cu Andronic Cantacuzino, a contribuit ca scaunul Munteniei să fie dat lui Mihai. Poate că a fost sacrificat de Turci, când cu răscoala acestuia, pentru că se pusese chezaș pentru el, după spusa lui Szamosközy. Sigur este că lane a murit în timpul domniei lui Mihai ¹¹⁾.

Rămâne să vedem în ce chip se rudia el cu Mihai Vodă.

1) În povestirea lui Matei despre întâmplările din Țara Rom. dela Radu Vodă Șerban până la Gavril Movilă, dedicată la 1618 banului Enache Catargi (Filitti, I c, XXIII n 9). Povestirea este publicată în Papiu, Tesaur I (1862), 336. Dinpotrivă, despre Catargi, Matei spune că era „despre străbuni, ramură de bună rădăcină“, ceea ce s'a tradus pompos (ibid. 327) prin: „strănepot strălucit din străluciți străbuni“.

2) Hurmuz. III¹. 457.

3) Lampridi, I. c.

4) Cronica lui Const. cap. 82—3.

5) Nu pot afirma că tot el a fost, cum credea Tanoviceanu (I. c), vistierul lane din Moldova dela 1573—5. La 1579 un lane este vel post. în Moldova (ibid).

6) Poema publicată de Sp Lambros în *Νέος ελληνομνημιων* XI (1914), 417—422.

7) Tanoviceanu, I. c.

8) Hurmuz. II¹. 131—2.—Iorga St. și doc. VII, 270.—Tot atunci un lane vel pah. muntean (ibid).

9) Hurmuz. IV² 180. Tot la 1593 un lane (acelaș că la 1586?) vel pah muntean (Iorga, I. c. VII. 49 Hurmuz. XI, 905).

10) Iorga, Contribuții, în An. Ac. rom. XVIII. 79—81 (scrisoare din 1587).

11) Doc din 1603 în Iorga, St. și doc. V. 292—294.

IV.

Contemporanul lui Mihai, Walter, spune că Iane era frate cu Tudora, mama Domnului. Alt contemporan, Szamosközy, zice că Iane era „rudă“ cu Mihai, înțelegând că despre mama lui, Tudora „vânzătoare de rachiu“, de oarece despre tată îl recunoaște de fiu al lui Pătrașcu Vodă. Numai un al treilea izvor contemporan, raportul ambasadorului venețian dela Constantinopol, firește mai puțin în curent, zice că Iane ar fi fost „tatăl“ lui Mihai. Dar câteși-trele izvoarele contemporane sunt de acord că Mihai era rudă din naștere cu Iane, și exclud deci înrudirea prin căsătoria lui. Totuși, două hrisoave din anul 1603 lasă, în aparență, să se creadă contrarul.

Intr'un hrisov din 24 Mai 1603, Radu Vodă zice: „după moartea jupânului Iane, iar Mihai Voevod în domnia sa *facându-se neam* jupânului Iane banu cât au stătut domn Țării Românești... au luat satul... Băilești“¹⁾. În alt hrisov din 25 Iunie acelaș an, acelaș Domn repetă: „iar Mihai Vodă el *s'au făcut rudă* lui jupân Iane vel ban dacă au stătut domn în Țara Românească și... au luat satul Băilești“²⁾. Am lăsat aceste documente fără punctuație, ca în originalele slavone, pentrucă, după modul cum s'ar pune virgulele, s'ar putea înțelege sau că Mihai s'a înrudit cu Iane pe când era Domn, sau că se înrudise prin căsătorie înainte de domnie și că s'a folosit de această înrudire, în timpul domniei, pentru a lua satul Băilești.

Mai întâi, este exclus că Mihai s'ar fi căsătorit în timpul domniei. Este stabilit că s'a căsătorit cel mai târziu³⁾ la 1583. Un hrisov din 1588 vorbește de jupâneasa Stanca a lui Mihai banul⁴⁾.

Dar nici înțelesul că Mihai s'ar fi înrudit prin căsătorie cu Iane banul, nu-l au hrisoavele citate. Vom vedea, de altfel, că n'a existat nicio rudenie între Stanca și Iane. Cuvintele „s'a făcut“ rudă, sau „facându-se neam“, care au indus cândva în eroare pe Tocilescu⁵⁾, sunt traducerea dată, încă de dascăli slovenești

1) Iorga, St. și doc. V. 292.

2) Ibid. 294.

3) St. Nicolaescu, I. c. 301. — Sârbu, I c. 63 n. 3.

4) St. Grecianu, Genealogii, II. 387.

5) Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul. Buc. 1877, p. 21. Tocilescu văzuse doc. dela 1603 la Arh. Stat. Episc. Râmnic, pachet 30, unde nu se mai află azi. Nici Iorga la 1902 (Conv. lit. I. c. 236, n. 4), nici Sârbu (I. c. 49, n. 3) n'au mai dat de urma lor. La 1903 însă, Iorga a găsit originalele în arhiva d. Barbu Știrbei și le-a publicat în vol. V din Studii și doc.

dela începutul sec. XIX-lea, cuvântului *sătvoril*, dela infinitivul *sătvoriti*. Dar acest verb, dacă înseamnă pe latinește, facere, agere, aedificare, are și înțelesul de *finger* ¹⁾, iar *finger* înseamnă a forma, a crea, dar și a imagina, a inventa, a presupune ²⁾. Față de toate izvoarele contimporane cu Mihai, care voesc ca el să fi fost rudă din naștere cu Iane, înțelesul hrisoavelor dela 1603 nu poate fi decât că Mihai „s'a pretins“ sau „și-a zis că este“ rudă cu Iane. Că această interpretare este permisă, se vede din alte documente, în care cuvintele „făcându-se rudă“ au sensul pe care-l propun.

Astfel, letopisetul țării Moldovei până la Aron Vodă ³⁾ zice despre Ștefan Vodă Tomșa că „s'au fost făcând os de Domn“ și a venit asupra lui Lăpușeanu. Despre Marula, fiica naturală a lui Mihai Viteazul, un hrisev dela 1616 zice că „se făcea că este“ fiica răposatului Mihail Voevod. ⁴⁾ În faimosul hrisev al Buzeștilor, ⁵⁾ dela 1656, se spune că „clucerul Buzescu, cu toată ceata lui, s'a sculat cu prigonire..... făcându-se rudă cu Manea Ghizdavaț, ca să intre..... în moștenirea Drăgoeștilor“ și divanul a adevărit că această rudenie nu exista.

*

Ca fiu natural al lui Pătrașcu Vodă cel Bun și al frumoasei rachierite Tudora, sora epirotului Iane, care avea să ajungă și el la avere și influență, astfel ni arată studiul critic al documentelor că s'a născut Mihai Viteazul.

Un singur izvor contimporan, raportul ambasadorului venețian din Țarigrad, înregistrând zvonul care circula în orașul tuturor clevetirilor, înfățișează pe Mihai ca fiu al lui Iane, îi contestă adică filiația domnească. Și nu-i de mirare, când Mihai însuși, în împrejurări critice, a negat această filiație. Nu-i de mirare iarăși, ca în jurul nașterii unui copil natural, pe care soarta l'a ridicat la situații neașteptate, să se fi creat legende. Notează cronicarul Radu Popescu povesta „beilicciului“ bogat care s'a îndrăgostit, în treacăt, de o femeie frumoasă și i-a lăsat un inel după care să-și poată recunoaște un eventual fiu. Băiatul crește și în jurul lui se lățește vorba că ar fi feciorul lui Pătrașcu Vodă. Scapă prin minune de urgia Domnului, care află de aceste zvonuri, fuge la Țarigrad, și acolo regăsește pe tatăl său, care obține pentru el scaunul Țării Românești.

1) Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, p. 958.

2) *Dicționarul lui Quicherat*.

3) Ed. C. Giurescu, p. 212.

4) Iorga, *St. și doc.* V, 701.

5) Publicat în *Tinerimea română*, 1898, p. 125.

Imaginația, firește, poate rătăci liber în jurul acestei legende. La 1557, când este conceput Mihai, Pătrașcu Vodă nu mai este tânăr, dar tânără și frumoasă este rachierita Tudora și tânăr este zagorianul Iane, care-și caută drumul spre bogăție și slavă. Lui Mihai, sărmana lui mamă,—al căreia ocrotitor puternic, Pătrașcu Vodă, a murit când pruncul abea se născuse, sau nici nu se născuse, al căreia iubit, tânărul Iane, umblă 'n lume, — îi șoptește că este fiu de Domn, căci visează pentru el visurile cele mai îndrăznețe ale unei inimi de mamă. Și Mihai nu-i desminte așteptările. Iane, ajuns bogat și puternic, se simte fericit să sprijine o asemenea odraslă, și în cele din urmă să facă Domn pe fiul său, care se crede fecior de Domn.

Decât, sunt cele două izvoare contemporane, cele mai demne de credință, care afirmă amândouă că Mihai era fiul lui Pătrașcu Vodă și că prin mama lui se înrudia cu Iane, iar unul din izvoare precizează că Iane era frate cu mama lui Mihai. Acesta însuși și-a zis și fecior al lui Pătrașcu Vodă, și rudă a lui Iane banul. Și de altfel nimic nu se opune să admitem că acesta este adevărul. Iane, la vremea nașterii lui Mihai, era sărac și necunoscut, cum săracă și modestă era frumoasa Tudora, care-i putea deci, foarte bine, fi soră. Nu putem respinge arătarea izvoarelor, de dragul legendelor.

Carierea lui Mihai ni-se înfățișează ca legată de a lui Iane. La 1588, era deja ban de Mehedinți ¹⁾. Nu știm nimic de el mai înainte ²⁾. Szamosközy spune că se îndeletnicise cu negoțul dincolo de Dunăre și în Moldova. Dar în Moldova, dela 1582, este mare vistier al lui Petru Șchiopu, Iane. El va fi obținut dela Mihnea al Țării Românești bănia de județ pentru Mihai. La 1590 e vel stolnic ³⁾, apoi, sub Ștefan Vodă Surdu (1591—Iunie 1592)

1) Doc. din 1588 în St. Nicolaescu, 301.—Filitti, Hrisoave și cărți vechi. In Arh. Soc. șt. și lit. din Iași, anul 27 (1916), p. 7—8.

2) Mai de grabă la Petru Cercel, deși în tot cursul anului 1579 lipsia din țară (Hurmuz S. I. vol. I, p. 46—9) se referă următorul doc. pe care-l cred inedit. La 2 Dec. 1579, Mihnea Vodă, într'un hrisov privitor la moșia Maia-Rădulești (Ilfov), scrie: „au venit la capu lui Stoica (din Ungurei, stăpânul moșiei) un necaz foarte mare, pentrucă au adus niște oameni făcători de rele, *dela fiul lui Pătrașcu Vodă* la numitul Stoica niște scrisori de rău (despre Domn). Inșă, cu arătarea lui Dumnezeu, prinzându-se acești oameni făcători de rele, am văzut domnia mea acele cărți dela fiul lui Pătrașcu Vodă trimise către Stoica din Ungurei, și-au fost de peirea capului acestui Stoica pentru faptele rele ale lui. Deci boerul domniei mele, jupân Stanciu vtori log. (fiul lui Radu vel. log.) fiindu-i milă, s'au rugat domniei mele până când... am tertat pe pomenitul Stoica din Ungurei...”. (Originalul a fost dăruit Academiei române de d. Barbu Catargi).

3) I. Bogdan, Patru doc. dela Mihai Viteazul, în Prinos Sturdza, 155 nota.—Filitti, Arhiva G. Gr. C. 204.

vel postelnic,), vel aga, vel ban²⁾ iar sub Alexandru Vodă cel Rău, în primăvara 1593, prin intervenția lui Iane, mare ban al Craiovei³⁾. Când în sfârșit, Alexandru Vodă pierde încrederea în Mihai, se gândește Iane să dobândească domnia pentru acesta⁴⁾, își trădează adică Domnul, pentru a-și înălța nepotul.

Dela 1593, visul cel mai îndrăzneț al Tudorei s'a împlinit. Fiul ei șade în scaunul tatălui său, iar ea, ca mamă de Domn, este numită «doamnă». «Din truda slujbei sale ca boer», cum însuși zice⁵⁾, agonisise, sau cutropise Mihai, numeroase sate, iar altele le avea de zestre⁶⁾. Două din satele cumpărate, Frăsinetul și Studenița, le dăruiește prin hrisov din 27 Sept. 1597 «cinstitei și dela inimă prea iubitei maicei» sale «doamnei Theodorei»⁷⁾. Dar sunt unii cărora soarta pare că li drămuiește, sau li pismuiește norocul, chiar când știu să-l primiască fără trufie. Doamna Tudora a fost dintre aceste ființe greu încercate. Recunoscătoare lui Dumnezeu de binele ce-i dăduse după atâta casnă, ea se retrăsese la mănăstirea Cozia, spre a aștepta cu evlavie un sfârșit liniștit al «bătrânețelor» și al «slăbiciunii» ei. Dar aci o «ajunse și vestea de săvârșirea zilelor drag fiului ei Mihail Voevod, și de sărăcia doamnă-si și a coconilor domniei lui prin țările străine»⁸⁾. Această nouă lovitură a soartei, care păruse în fine că-i surăde, întrecea pe toate celelalte. Zdrobită de atâtea dureri ca și de atâtea bucurii ce se ciocniseră în inima ei zbuciumată, călugărița Teofana dăruie mănăstirii, în care se adăpostise, moșiile pe care le avea dela fiul ei. Actul de danie⁹⁾ rezumă în câteva vorbe întreaga existență a Tudorei: «viețuit-am viața acestei lumi deșarte....», scrie călugărița Teofana, «și am petrecut lumește destul în tot chipul în viața mea....». La Cozia se retrăsese «drept plângerea păcatelor», dar tocmai acolo n'a fost cruțată de cea mai grea dintre suferințele acestui suflet atât de frământat.

1) Iorga, St. și doc. V, 435—6.

2) Hrisoave din 1594 și 1598 ale lui Mihai, la Grecianu, Genealogii, II, 388.

3) Szamosközy, I. c. 92-3.—I. Filitti, Banatul Olteniei și Craioveștii, 9.—Minea și Boga, Despre Iane, mare ban de Craiova și ceva despre Mihai Viteazul 1934, pag. 19.

4) Szamosközy.

5) Hrisov din 1597 în Grecianul I. c.

6) Spre pldă Rusinești și Plăviceni.

7) D. Onciul, în Conv. Lit. 35 (1901), p. 715.

8) Actul din 8 Nov. 1602, prin care Teofana face danie Coziei moșiile Frăsinetul și Studenița. Confirmat de Radu Vodă la 1603 (Grecianu, I. c. II, 389). Declarat fals de Alexandru Vodă Iliăș la 1615. Recunoscut bun de Matei Basarab la 1635 și de Const. Șerban la 1656 (Iorga, St. și doc. V. 702). Originalul se păstrează la Arh. Stat., Cozia, pachet 24. A fost publicat de Papiu, Tesaur, I (1862), 389, cu data greșită 1603; de Tocilescu, I. c. 51—3, cu rectificarea datei; de Onciul în Conv. lit. I. c.; de Iorga (rezumat) în Chipuri și icoane, II 238.

9) Nota precedentă.

Va fi greșit multe tânăra și frumoasa Tudora, dar a ispășit totul mama care și-a închinat zilele să crească pe «drag fiul ei Mihail Voevod», și care a trăit destul ca să-l vadă ucis mișelește. Și de aceea ni apare încă, după trei veacuri, într'o duiosă lumină bătrâna călugăriță Teofana, cu inima ei sângerândă. Evocăm pe tânăra și săraca Teodora, rămasă când-va fără sprijin, cu sarcina de a crește un copilăș, singura ei dragoste, singura ei mândrie. Se bucură că-l vede tot mai frumos la trup, tot mai vioi la minte. Ii povestește, în taină, ca să nu-l pună în pericol, că este fecior de Domn. Când cele mai ascunse năzuințe i s'au împlinit, ea se închină lui Dumnezeu, cerându-i iertarea păcatelor. Iertarea vine prin cea mai amarnică durere. Iar când lespedea se așterne peste trupul jalnicei bătrâne, nimic alt în inscripție decât amintirea singurului ei rost pe lumea aceasta, de a fi născut pe marele Domn:

«Călugărița Teofana, muma răposatului Mihail Voevod» ¹⁾.

1) Piatra pusă de domnița Florica și de Nicolae Pătrașcu la 1605—6 (Papiu, Tesaur, I 396).—Tocilescu, Rapoarte, 26.—Biserica ortod. rom. II 740. — Iorga, Inscriptii, I. 176). Dacă Teofana ar fi fost soția lui Pătrașcu cel Bun, nepoții ei n'ar fi omis din inscripție această mențiune.

Soția lui Mihai Viteazul¹⁾

Despre Doamna Stanca putem afirma hotărît numai că era fiica unei jupănese Neacșa, călugărită sub numele de Maria; că a avut un frate, Dragomir, boer mare în vremea lui Matei Basarab și că era nepoată, de frate, sau de soră, a marelui ban Dobromir dintre 1568—1581. Putem adăoga că tatăl ei era, *probabil*, un jupân Stan. Ea a avut de moștenire satele Cârstienești (Vâlcea) și Poiana²⁾. Atât.

I.

Un hrisov al Mihniei Vodă, dela 29 Nov. 1588, vorbește de moșia Plăviceni³⁾, a Stancăi, jupănița lui Mihai banul (viitorul Mihai Vodă Viteazul) și de niște țigani ai Stancăi, pe cari fratele ei, Dragomir postelnicul, i-a vândut «fără știrea ei și fără știrea mamei sale, jupănița Neacșa»⁴⁾. Că este vorba de aceeaș moșie Plăviceni pe care Matei Basarab o confirmă, la 1642, lui Dragomir⁵⁾ și pe care acesta a zidit, la 1648, o mănăstire⁶⁾, se vede din hrisovul lui Mihnea Vodă dela 30 Mai 1658: „Vouă Plăvicenilor ..., cari vă hrăniți pe moșia Doamnei Stancăi, să vă dați dijma... și tu, egumene dela mănăstirea lui Dragomir vornicul, încă să te ferești.... de acea moșie, care este dată și mi-

1) Despre Doamna Stanca, am vorbit în articolul «Mama și soția lui Mihai Viteazul», publicat în „Convorbiri literare“, anul 53 (1921,) pag. 619—627, și apoi în articolul „Ctitorii dela Plăviceni-Olt și neamul Doamnei Stancăi“, publicat în «Arhivele Olteniei», anul VI (1927), pag. 266—281.

2) Vezi anexa, act II.

3) În a doua jumătate a sec. XV-lea, fusese a Craioveștilor, cari au dat-o mănăstirii lor dela Bistrița (Foaia Soc Romanismului, I, 1870, pag. 157). Nu știm cum a ajuns în stăpânirea banului Dobromir, dela care a trecut la nepoții săi colaterali, Dragomir și Stanca.

4) Acad. rom., ms. 2082, f. 163.—St. D. Grecianu, Genealogii, II, 387.—St. Nicolaescu. Doc. slavo-român, 301.—Em E. Kretzulescu, Doamna Stanca Kretzulescu-Basarab. Buc. 1924, pag. 3.

5) Notice généalogique sur la famille Kretzulesco Basaraba, 31—2.

6) I. C. Filitti, Biserici și ctitori, Buc. 1932, pag. 41—4.

luită de Doamna Stanca la acea sf. episcopie dela Râmnic" ¹⁾. Doamna Stanca își dăruise deci partea ei din Plăviceni la episcopia de Râmnic, iar Dragomir își păstrase partea sa, pe care își zidise mănăstirea.

De altă parte, un hrisov al lui Radu Vodă Șerban, din 28 Dec. 1603, vorbește de „maica Doamnei Stancii, anume călugărița Maria” ²⁾. Dar, o călugăriță Maria figurează și în biserica dela Plăviceni, imediat la dreapta ctitorului Dragomir.

Am insistat asupra acestor dovezi că Dragomir, ctitorul dela Plăviceni, este acelaș cu Dragomir, fratele Doamnei Stancăi, pentrucă sunt și aparențe care ar putea provoca îndoială.

Mai întâi, Dragomir este arătat ca postelnic în hrisovul dela 1588 și moare abia la 1652 sau 1653. Dar, trebuie amintit că titlul de postelnic (nu mare postelnic, ci postelnicel) se dădea în vechime foarte des fiilor de boeri (dregători, sau numai proprietari), încă din cea mai tânără vârstă. De altă parte, chiar hrisovul dela 1588 arată că la acea dată Dragomir nu împlinise vârsta de 14 ani; altfel nu i s'ar fi făcut imputare că vânduse niște țigani fără știrea surorii sale și a mamei sale. Este evident că tatăl său murise la acea dată și că el, fiind minor, se afla sub epitropia rudelor lui celor mai apropiate, mama sa și sora sa măritată. Totuși, pentru a face un act de inițiativă ca acel de a vinde niște țigani, trebuie să fi avut măcar vreo 12 ani, așa că putem așeza aproximativ data nașterii lui pe la 1575. A murit deci în vârstă de vreo 78 de ani.

Așa dar, la 1648, când a făcut mănăstirea, Dragomir trebuie să fi fost de vreo 73 de ani; totuși nu-i înfățișat cu barbă albă. Explicații s'ar putea găsi mai multe, așa că această obiecție nu poate fi hotăritoare.

In sfârșit, printre atâtea rude ale căror chipuri Dragomir le înșiră pe zidurile ctitoriei sale dela Plăviceni, nu figurează tocmai sora sa Stanca, deși ar fi fost de așteptat ca ea să se găsiască acolo, atât ca ruda cea mai apropiată, cât și ca soție de Domn.

Explicația ar putea fi că raporturile nu vor fi fost cordiale între Dragomir, sora sa Stanca și cumnatul său Mihai.

Un prim indiciu am găsi în chiar hrisovul dela 1588, când Dragomir nemulțumește pe sora sa prin vinderea unor țigani. Prin chiar acest gest al său, Dragomir apare ca o fire neastâmpărată, care va fi suportat cu greu tutela surorii sale și a soțu-

1) Em. E. Kretzulescu, o. c., 5.

2) St. Nicolaescu, Doc. slavo-rom., 303—4.

lui ei, autoritarul Mihai banul, viitorul Domn. S'ar mai putea ca Dragomir, când a devenit vârstnic, să fi fost nedreptățit de cumnatul său în împărțirea averii părintești. Intr'adevăr, din diata sa dela 1652, se vede că mai puțin a moștenit decât a câștigat în urmă. El zice că atunci când s'a împreunat cu jupâneasa Ilinca, n'a avut nici rumâni, nici țigani, nici moșii, ci le-au câștigat împreună „din mila mării sale lui Vodă“. Moșiile Runcu, Pascăești, Ostra, Albota, zice că „au fost cumpărate pe banii ei (adică ai Elinii), care i-au fost dat Măria sa Vodă când am fost eu la Țarigrad“¹⁾. Dintre aceste moșii, vom vedea că cea dela Runcu, fusese a lui Dobromir banul, unchiul lui Dragomir, așa că se vede că a răscumpărat-o dela o rudă. Nu știu de ce va fi fost nevoie ca Matei Vodă să confirme la 1642 stăpânirea lui Dragomir asupra Plăvicenilor. Un hrisov al lui Constantin Vodă Șerban, la 1654, când Dragomir murise, ni spune că acesta era „un om fără suflet“, care s'a făcut stăpân pe mai multe moșii, printre care și Plăvicenii, pe care Doamna Stanca îi lăsase episcopiei de Râmnic²⁾. În diată, Dragomir zice că restul averii, moșii, țigani, dobitoace, vii, fără a le preciza, îl lasă mănăstirii sale dela Aluniș³⁾, cu hramul st. Arhangheli, și face o danie de boi, vaci și stupi, ca să se termine și mănăstirea dela Lipov (în Dolj, azi ruină).

În vreo dregătorie importantă, Dragomir nu apare decât odată cu domnia lui Matei Basarab, când avea aproape 60 de ani, ceea ce arată că nu fusese agreat nici de cumnatul său Mihai Vodă, nici de Domnii cari urmaseră acestuia. În schimb și olteanul Dragomir și soția sa Elena au fost constant în favoare pe lângă olteanul Matei din Brâncoveni, Domn sub numele de Matei Basarab. Dragomir a fost atunci, succesiv, vel armaș la 1634—9, vel clucer la 1640—1, vel ban la 1642—3, vel vornic la 1643—1651⁴⁾. La 1654 era mort, desigur octogenar.

Mama lui Dragomir și a Doamnei Stanca, anume Neacșa,

1) Diata, publicată în regeste de Iorga, St. și doc. V. 549.—Originalul la Acad. rom., pachet 197, doc. 186.

2) Acad. rom. ms 2082, f. 164 verso. Erau în acea vreme și alți proprietari în Plăviceni. La 10 Iulie 1657=1657, când vorniceasa Ilinca a lui Dragomir murise, un Preda pah. din Plăviceni, dădea zapis «la mâna lelii Elinii, vară-mea, că i-am vândut partea mea de moșie din funia de sus, despre hotarul Scărișoarei (fiind de față și nenea Stanciu ot Vârâți). Apoi «lăsat-au d-ei lelea Elina mănăstirii Plăviceni (acea moșie) și a luat schimb partea din moșia mănăstirii din Studina» (Doc dăruit Acad. rom. de g-al P. V. Năsturel).

3) Este chiar mănăstirea Plăviceni, cum se vede din inscripție (Em. Krețulescu, Doamna Stanca, p. 4—5)

4) I. C. Filitti, Arhiva G. Gr. Cantacuzino, tabla numelor.

călugarită Maria, și care a trăit și după 1603, data morții fiicei sale ¹⁾, nu trebuie deci confundată, cum s'a făcut ²⁾, cu călugărița Neacșa din Drăgoești, tot din a doua jumătate a sec. XVI-lea, dar moartă mai de vreme ³⁾. Confuzia va fi provenit din faptul că moșia Voingești a aparținut succesiv amândoror familiilor ⁴⁾.

II

15 68-81
Dragomir vornicul și deci sora sa Doamna Stanca, au avut „moș“, în înțelesul de unchi, pe marele ban Dobromir dintre 1586—1591. Intr'adevăr, la 1639, mai mulți boeri dau adevărire lui Dragomir, pe atunci vel armaș, pentru moșiile Voingești și Runcu, foste ale banului Dobromir ⁵⁾, „moșul“ lui Dragomir ⁶⁾. Că „moș“ nu trebuie înțeles ca bunic, se vede din hrisovul dela 1642, prin care Matei Basarab întărește unui Dumitrașco postelnic, niște moșii care au fost ale lui Dragomir vel ban și ale lui Dumitru Filișanu, vel sluger, *anepsei* (adică nepoți de frați, sau de soră) ai lui Dobromir banul ⁷⁾. Moșia Plăviceni, care fusese dăruită de

1) Stoica Nicolaescu, Doc. s'avo-rom., 303—4. Iorga, St. și doc., V. 640.

2) St. Nicolaescu, l. c.—Iuliu Tuducescu, în Literat. și arta rom IX (1905), 436.—Stefulescu, Gorjiul istoric, 252.—Ionescu-Gion, Sîma stolniceasa

3) Supra, p. 4.

4) Moșia Voingești a aparținut în prima jumătate a sec. XVI-lea, parte lui Tudor și Stanciu din Drăgoești, parte unei jupănese Caplea, mătușa Buzeștilor. Pătrașcu Vodă cel Bun, ia partea Caplei și o dă zestre fiicei sale Maria, la căsătoria cu Radu sau cu Tudor din Drăgoești, fiul lui Radu log. Moșia revine apoi Caplei, spre a trece apoi iarăș la Neacșa din Drăgoești, văduva lui Radu log. și la nepotul ei de fiu, Radu Bidiviu. Aceștia, la 1569 o vând marelui ban Dobromir (I. Filitti, Arh. G. Gr. Cantacuzino, doc. 101 și 673). La moartea acestuia, Voingeștii rămân, parte văduvei sale Tomana, parte fratelui său Gheorghe log. din Corbi (Hrisov din 1586). Tot pe atunci (1578) avea de moștenire moșie în Voingești, *all* Gheorghe, fiul sau nepotul lui Fulor, cu fiii săi Bogdan și Oprea. (Acești doi Gheorghe s'au confundat în istoriografia noastră). Văduva lui Dobromir, Tomana, lasă partea ei din Voingești, nepoatei ei de soră, Simei, soția lui Stroe Buzescu, și astfel moșia revine la *unul* din Buzești (Filitti, l. c.) Urmează, la 1587 proces între Sîma și neamul soțului ei, Buzeștii, cari pierd (ibid). Procesul continuă la 1628 și tot Buzeștii pierd (ibid) pe Sîma o moștenește fratele ei Chirca. Acesta, la 1639, lasă Voingeștii lui Dragomir (cittorul dela Plăviceni), nepotul banului Dobromir, și astfel moșia revine «la sânge» (Notice généalogique sur la famille Kretzulesco-Basaraba, p. 57) Toate acestea nu indrituesc confuzia între neamul Drăgoeștilor și neamul lui Dobromir banul.

Tatăl Simei stolnicesei și al lui Chirca paharnic, deci *cumnatul* banului Dobromir, a fost Gheorghe din Bogdănești (côpii de acte la părintele Negulescu-Batiște), și trebuie deosebit de Gheorghe din Corbi, *fratele* banului Dobromir.

5) Biserica veche din Runcu a fost făcută de Dobromir (Bulet. Com monum. ist V. 184).

6) Rezumat francez, cu indicația vagă că „doc se află la arhive“, în „Notice généalogique sur la famille Kretzulesco-Basaraba“, p. 57, unde „moș“ s'a tradus greșit prin „grand père“. Aceeaș greșeală la Tuducescu, l. c.

7) Stefulescu, Gorjiul istoric, 59, după Venelin.

Craiovești mănăstirii lor dela Bistrița, ¹⁾ ajunge, nu știu în ce chip, în stăpânirea lui Dobromir și dela acesta trece la Dragomir, căruia i-o confirmă Matei Basarab la 1642 ²⁾. Printre ctitorii zugrăviți pe pereții bisericii înălțate acolo de Dragomir la 1648, figurează și banul Dobromir ³⁾.

Acest Dobromir, stăpân de nesfârșite moșii, mai ales din Gorj și Vâlcea, și cutropitor de sate de moșneni ⁴⁾, este numit când „din Corbi“ ⁵⁾ când „Bibescul“ ⁶⁾, fără să putem ști încă din ce neam făcea parte. A murit la 1584—5.

Iată rudele lui de sânge, documentar dovedite.

Doamna Stanca (soție, mai întâi, a lui Dumitru din Vâlcănești) și fratele ei Dragomir vornicul, nepoți de frate sau de soră ⁷⁾. Un frate, Gheorghe, căruia Mihnea Vodă îi confirmă, la la 13 August 1586, stăpânirea peste satul Voinigești, pentru care avusese judecată cu frații Buzești ⁸⁾. Lui Gheorghe i se zice și „popa Gheorghe, fratele lui Dobromir banul din Corbi“ ⁹⁾. La 1587, este numit „din Tămășești“ ¹⁰⁾. A avut un fiu Stanciu ¹¹⁾. Poate că frate cu Dobromir, a fost și Calotă sluger, pentru că la 1586, Mihnea Vodă întărește lui Gheorghe log. și lui Calotă sluger, cele 24 sate rumânite de Dobromir banul la 1583 ¹²⁾. Un nepot de frate al lui Dobromir, Oprea, moștenește moșia Runcu ¹³⁾. Alt nepot, de frate sau de soră, este Dumitru Filișanu ¹⁴⁾, fiul lui Stanciu dela Filiași, care era mort la 1619 ¹⁵⁾. Dumitru Filișanu

1) Supra, p. 16.

2) Rezumât francez în „Notice généalogique“, p. 31—2.

3) L. C. Filitti, Biserici și ctitori, pag 41—4.

4) La 1586, Mihnea Vodă confirmă lui Gheorghe log. și Calotă sluger 24 sate, pe care le rumânise Dobromir banul, sub cuvânt că locuitorii lor îl prădaseră la 1583. (St. Nicolaescu, p. 299.)

5) Doc. din 1618 în Ștefulescu, l. c. 207. Este vorba de Corbii din Gorj. Din acei Corbi trebuie să fi fost frații Petru spătar și Radu comis dela 1502, acesta din urmă având două fiice: Calea și Stanca (St. D. Grecianu, Șirul voevozilor, 4.—Ștefulescu, Doc. slavo-rom, 57).

6) Hrisov dela Alexandru Vodă, 1572 Aprilie 15, inedit, în arhiva d. Barbu Știrbei. Hrisovul e dat lui Dobromir „Bibescul“ vel ban pentru satul Rusinești pe Olteț. Semnează și Dobromir „Bibescul“ ca vel ban. Presupun că Dobromir cutropise și pe moșnenii din Bibești, din cari și-a tras neamul Bibescu Vodă. Contimporan cu Dobromir era moșneanul Ciolca din Bibești.

7) Doc. din Ștefulescu, Gorjiul istoric, 59.

8) Ibid., 253.

9) Ibid., 207 (doc. din 1618). Rezultă din doc. citate că Gheorghe nu poate fi strămoșul boerilor Rudeni, cum se admite (St. Nicolaescu, o. c., 299).

10) Ștefulescu, o. c., 257.

11) Doc. din 1587 și 1618, la Ștefulescu, Doc. slavo-rom., 268—9 și 371.—I Filitti, Arh. G. Gr. C., p. 623.

12) St. Nicolaescu, o. c., 299.

13) Hrisovul Buzeștilor, 1656, în Tinerimea română, 1898, p. 119.

14) Hrisovul dela 1642, în Ștefulescu, Gorjiul istoric, 59.

15) Ștefulescu, Strâmba, 111.

a fost mic postelnic 1627, vel pitar 1634, vel sluger 1636, când înființează schitul Crasna, vel stolnic 1645—9. La 1647 face cum-părături în Drăgoești ¹⁾). Dobromir a mai avut nepoată, de frate sau de soră, pe o Voica, jupâneasă care, cu un prim soț, necunoscut nouă, a avut un fiu, Neagoe, și care, la 1595, era căsătorită de al doilea, cu un Stan din Groșerea ²⁾).

*

Banul Dobromir a fost căsătorit cu jupâneasa Vilaia, zisă în unele documente, Tomana. La 1562, se întărește lui Dobromir și Tomanei moșii la Faraoni și Budești ³⁾). La 1569, din zestrea Tomanei ⁴⁾) cumpără Dobromir, dela Neacșa călugărița din Drăgoești, moșia Voinigești din Gorj, pe care i-o confirmă Alexandru Vodă în acelaș an, ⁵⁾) și Mihnea Vodă la 1583. La 1579, Mihai, fiul lui Dobromir și al Vilaei, este numit „nepotul Manei, fiul lui Mogoș” ⁶⁾), care avea moșia Poiana pe Jaleș ⁷⁾). Acest unic fiu al lui Dobromir, era mort la 1586 ⁸⁾). Cu Vilaia a zidit Dobromir biserica din Runcu ⁹⁾). Tot cu Vilaia figurează printre chipurile ctitoricești din biserica dela Plăviceni ¹⁰⁾). Cu limbă de moarte lasă însă Tomanei moșia dela Voinigești ¹¹⁾). Se vede din aceste documente că Tomana și Vilaia sunt una și aceeaș persoană. Ea a avut o soră, căsătorită cu Gheorghe din Bogdănești ¹²⁾) (Vâlcea) și care a avut doi copii, pe Chirca paharnic și pe Sima, soția stolnicului Stroe Buzescu. Acestei Sima îi dăruiește, la 1586, mătușa ei Tomana, moșia Voinigești ce moștenise dela banul Dobromir ¹³⁾). Mai târziu moșia intră în stăpânirea lui Chirca pah.

1) I. Filitti, o. c., 27.—C. Giurescu, Despre boeri, 65, nota.

2) Ștefulescu, Strâmba, 25 și 29—30.

3) Creșterea colecțiilor Acad. rom., 1906, p. 95.

4) Așa pretinde, cel puțin, un doc. dela 1628 (I. Filitti, o. c., 211).

5) Ștefulescu, Gorjiul istoric, 252.

6) Ibid., 204

7) Stoica Nicolaescu, o. c. 278—9.

8) Ibid., 299

9) Bulet. com. monum. ist., V, 184.

10) I. Filitti, Biserici și ctitori, 41—4.

11) Se spune în doc. dela 1628 (I. Filitti, Arh. G. Gr. C., 211).

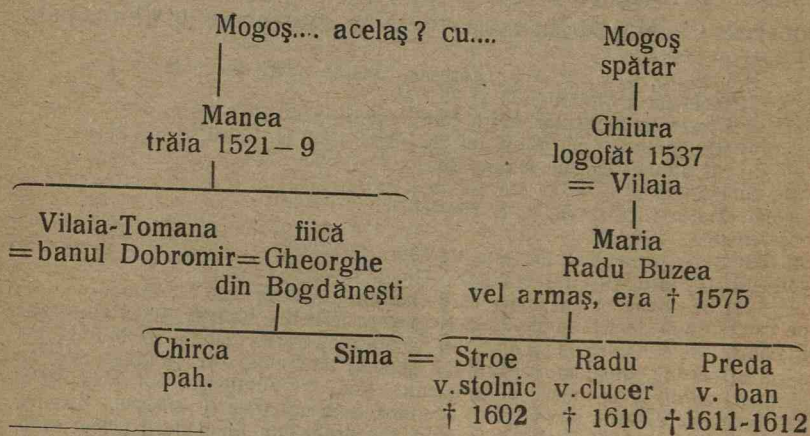
12) Còpii de acte la părintele Negulescu dela bis. Batiște. Acest Gheorghe nu trebuie confundat cu Gheorghe log., din Corbi, fratele banului Dobromir, nici cu Gheorghe log. din Râmnic, fiul sau nepotul lui Fular, care cu fiii săi Bogdan și Oprea, aveau și ei moșie, de moștenire însă, în Voinigești, tot pela 1578. Nici unul însă nu este strămoșul Rudenilor, cum se crede (I. Ionașcu, Biserici, chipuri și doc. din Olt, I (1934) p. 125). Gheorghe din Bogdănești a fost rudă, nu știu cum, cu Udriște din Drăgoești, pe care Sima stolniceasa îl tot numește „nene” (Ionescu-Gion, Sima stolniceasa). Observ. că la 1521, Tudor clucerul și fratele său Stanciu, moșii Drăgoeștilor, aveau moșii la Bogdănești.

13) Actul dela 1628 în Filitti, I. c.

din Bogdănești, fratele Simei, care, cu limbă de moarte, o lasă lui Dragomir, fratele Doamnei Stanca și nepot colateral al lui Dobromir, ca „să se întoarcă la sânge“¹⁾. Tot Chirca, la 1638, vorbește de niște moșii ce au fost ale „soru-mi Sima stolniceasa, date de mătușă-mea, jupâneasa Tomai (?) băneasa“²⁾.

Tomana-Vilaia, pe lângă că avea nepoată de soră pe Sima, soția lui Stroe Buzescu, mai era și rudă, după unele documente, cu toți frații Buzești. Mama acestora, Maria, se știe că era fiica lui Ghiura log. din Stănești (Vâlcea), fiul lui Mogoș spătar. Un act dela 1587 zice că rudele banului Dobromir au fost Dumitru post. din Vâlcănești (primul scț al Doamnei Stanca, nepoată colaterală a lui Dobromir), Oprea post. (dela Runcu, nepot de frate al lui Dobromir) și Buzeștii³⁾. Aceștia se și judecă cu cumnata lor Sima pentru moșia Voinigești, pe care ea singură o moștenise dela Vilaia⁴⁾. Un hrisov dela 7153 (=1645) Aug. 22, zice că „după moartea Vilaei, alte rude nu s'au aflat, fără de numai jupâneasa Maria băneasa, a banului Ianache Catargiu, Buzeasca...“⁵⁾.

Am avea dar, pentru neamul Vilaei-Tomanei, soția banului Dobromir, următorul tablou, care prezintă însă o dificultate, anume că Sima stolniceasa Buzescu ar fi fost vară al doilea cu soțul ei Stroe. Se poate ca Mogoș, tatăl lui Manea, să fi fost deosebit de Mogoș spătarul tatăl lui Ghiura log. și în acest caz rudenia, de care vorbesc unele doc., a fraților Buzești cu banul Dobromir, să fi fost numai o născocire pentru revendicări nejustificate de avere.

1) Act dela 1639 în „Notice généalogique sur les Kretzulesco-Basaraba“, p. 57.

2) St. Nicolaescu, I. c.

3) Iorga, St. și doc., V, 433-5.

4) Actul dela 1628, în Filitti, I. c.

5) Arh. Stat. Radu Vodă, pachet 3, doc. 5.

La întrebarea: cine a fost *tatăl* Doamnei Stanca, nu pot răspunde decât că *foarte probabil* va fi fost acel Stan care, în biserica dela Plăviceni, stă alături de călugărița Maria, mama ctitorului Dragomir și deci a Stancăi, și privește spre ea. Acel Stan era mort, cum am văzut, la 1588. Nu știu dacă era frate, sau cumnat, cu banul Dobromir. Portretele din biserica dela Plăviceni nu ne lămuresc mai mult asupra neamului lui Dragomir ¹⁾.

Acel Stan nu trebuie confundat cu Stan marele spătar, din Clătești, mort la 1583, din care s'au tras boerii Corbeni din sec. XVII-lea. Clătești este în Ilfov, iar în hotar cu Ilfovul, în Vlașca, este satul Corbii, de unde a derivat numele acestor boeri, pe când Corbii banului Dragomir era în Gorj.

De asemenea, cronologia se opune a confunda pe Stan, probabilul tată al Doamnei Stancăi, cu Stan din Crețulești, cum vrea d. Em. Em. Kretzulescu ²⁾, căci acest Stan trăia în prima jumătate a sec. XVII-lea.

La 1679, jupâneasa Neacșa a răposatului Fisența slugerul, cu fiii ei Drăgușin, Matei și Fota, zic că Doamna Stanca li era „mătușă” ³⁾. Inscripția bisericii dela Plăviceni a fost redactată de Fisența, pe atunci (1648) logofăt. La 1657, ca martor într'un document, apare un „Stan Fisența” logofăt ⁴⁾. La 1658, Fisența, acum sluger, este dovedit proprietar la Plăviceni, în hotar cu partea donată de Doamna Stanca episcopiei de Râmnic ⁵⁾. La 1663, se constată acolo și un frate al lui Fisența, anume Dumitrașco ⁶⁾, iar la 1667 un fiu al lui Fisența, anume Radu ⁷⁾. Fisența era proprietar și în Goești (Dolj), unde la 1605 avusese ocină un Petru din Plăviceni ⁸⁾. În ce chip erau Fisența, sau soția sa Neacșa, nepoți ai Doamnei Stancăi, nu știu.

În sfârșit, nepot al Doamnei Stanca este numit, la 1603, un Balea spătarul, care la 1611 își vinde moșia dela Săteni (Dâmbovița) ⁹⁾.

Toate înrudirile Doamnei Stanca, adevărate până acum, le sintetizez în tabloul de pe pagina următoare:

1) I Filitti, Biserici și ctitori, l. c. 41-4. În afară de jupân Stan, privind spre călugărița Maria și de banul Dobromir cu Vilaia și fiul, se înfățișează: un logofăt Dumitru, cu soția Maria; un paharnic, cu numele șters; un Pârveu; un boer cu numele șters, cu soție „Vlata” și o fiică; o Stăncuța cu un Stanciu; un Matei cu jupânița St. și un Radu clucer. Despre acesta din urmă, voi vorbi mai departe, p. 26.

2) Doamna Stanca Kretzulescu-Basarab, p. 6-7 și 10. De aci și ipotezele pe care d-sa le face, pentru a identifica persoanele înfățișate în biserica dela Plăviceni.

3) Acad. rom. Ms. 2082, f. 167 verso.

4) Arhivele Olteniei, II. 224.

5) Acad. Ms. 2082, f. 165.

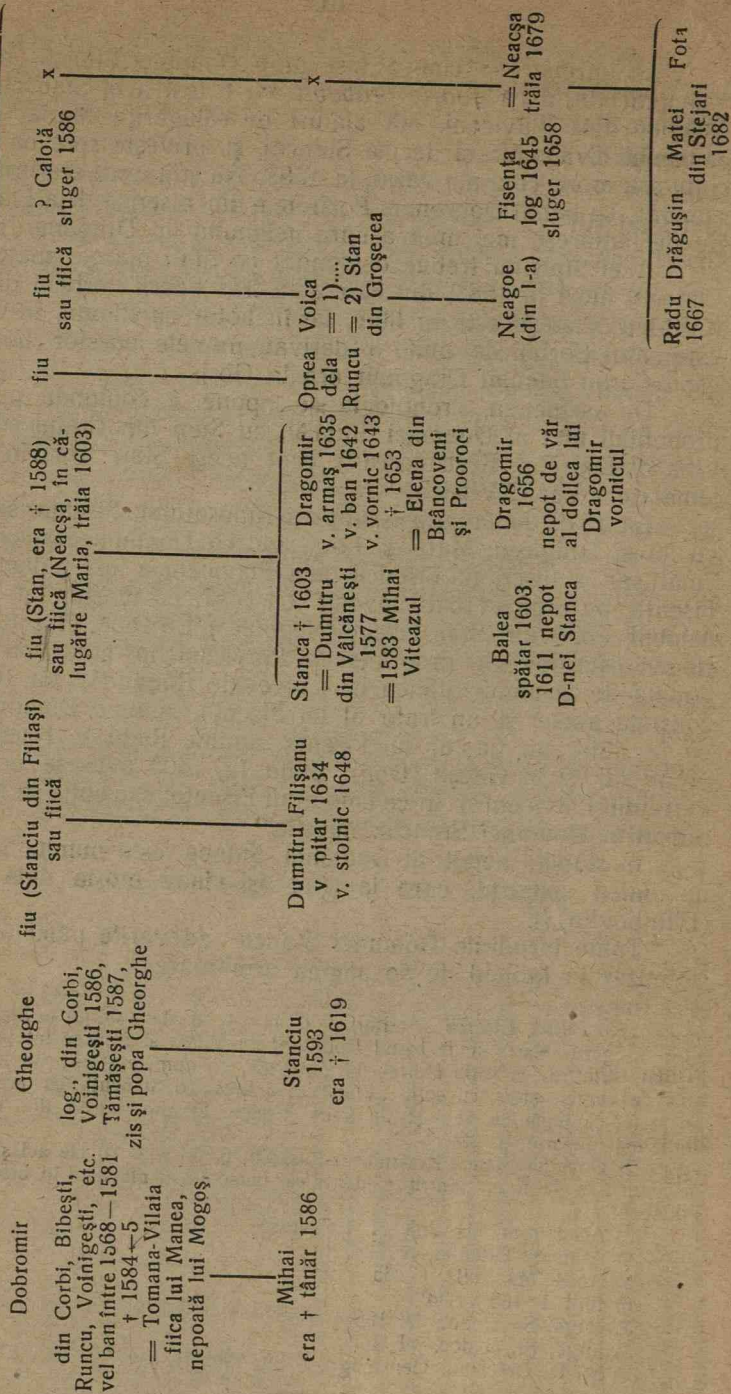
6) Ibid. f. 165 verso.

7) Iorga, St. și doc. V. 186.

8) Iorga, St. și doc. VI. 460.

9) St. D. Grecianu, Genealogii, I. 69. 290; II. 316.

Neanul Doannei Stanca:

Ipoteza, atâta vreme admisă în istoriografia noastră, că Doamna Stanca ar fi fost din neamul Crețuleștilor, s'a întemeiat pe faptul că Crețuleștii au moștenit pe Dragomir vornicul, fratele Doamnei Stancăi, ca nepoți ai acestuia. Documentele arată însă că Crețuleștii n'au fost nepoți ai lui Dragomir, ci ai soției acestuia, Elena.

Vornicul Dragomir n'a avut copii. Prin testament din 6 Martie 1652, își lasă averea mănăstirii sale dela Aluniș, afară de moșiile Runcul, Păscăești, Ostra și Albota, pe care le lasă soției sale Elena. Nu pomenește de Plăviceni și exclude dela moștenire pe oricine alt, fie nepoți, sau veri, fără a-i numi.

Elena se căsătorește a doua oară, la 1654, cu mare logofăt Stroe Leurdeanu. Ea moare anul următor¹⁾ la Brașov, unde fugise din cauza răscoalei seimenilor, și se îngroapă în biserica dela Schei. Prin testamentul dela 28 Iunie 1655, ea lasă jumătate din avere soțului ei și copiilor acestuia, iar jumătate surorilor ei Stanca și Calea, „fiindcă nici lor nu li-a dat Dumnezeu să li rămăe cononi din trupul lor“. Partea acestora va trece, la moartea lor, la mănăstirea Aluniș. Face un legat tânărului nepot neînsurat Papa. Altor nepoți și nepoate nu li lasă nimic, „pentru că și pe dânșii j-am miluit cât am putut pe când am fost în țară“.

Cine era tatăl Elenei, soția lui Dragomir vornicul și deci cumnata Doamnei Stanca, iarăș nu pot afirma. Ni se spune²⁾ că, după un act dela 1635, azi incontrolabil³⁾, ar fi fost din boerii dela Prooroci.

Avem într'adevăr un act⁴⁾ dela 1688, care spune că un Radu clucer a avut o fiică Stanca, nepoata lui Dragomir vornic și a Ilincăi, luată de ei de suflet și înzestrată cu moșia Runcu, când s'a căsătorit cu un Pană logofăt, dela care a avut un fiu Mihai, care trăia la 1688.

Un Radu paharnic „din Brâncoveni“ cumpără într'adevăr la 1636 moșie în Prooroci⁵⁾, devine apoi clucer⁶⁾ și era mort la 1643. Ar fi fost deci fratele Elinii a lui Dragomir vornic. Ce rudă va fi fost cu boerii din Brâncoveni și, deci, cu Matei Vodă, nu

1) Iorga, St. și doc. V, 549—550.

2) O. G. Lecca, Familiile boerești române. Buc. 1909, p. 404.

3) Arh. Stat., doc. mănăstirii Horezi.

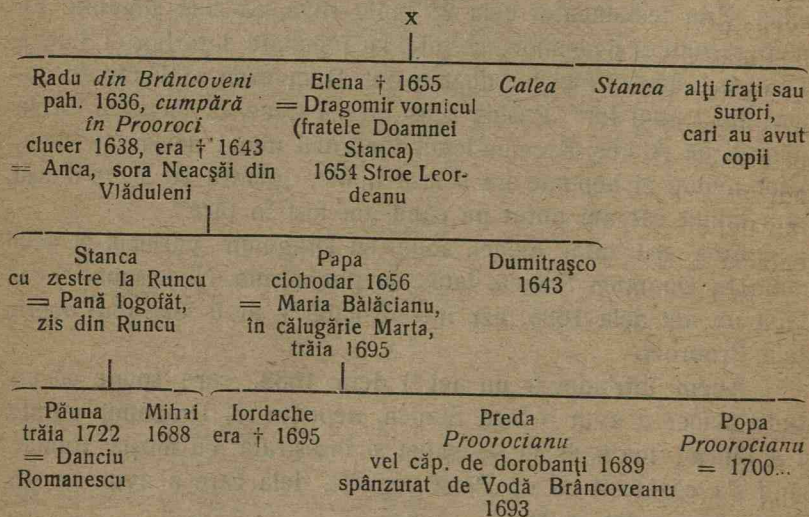
4) Fișele St. D. Grecianu, pentru moșia Runcu.

5) Fișele g-al Năsturel.

6) D-l prof. I. Ionașcu îmi semnaleză un doc. din 1638, la Acad. rom. pachet 196, semnat și de Radu clucer din Brâncoveni.

pot lămuri. Domnul profesor I. Ionașcu îmi spune că un doc. vorbește de această rudenie. Ar fi explicația deosebitei bune voințe de care am văzut că Elena și soțul ei Dragomir, s'au bucurat din partea lui Matei Basarab. Radu clucerul, care figurează printre chipurile din biserica dela Plăviceni, el trebuie să fie în favoarea ipotezei că va fi fost frate cu Elena a lui Dragomir vornic, vine și faptul că a avut doi fii, pe Dumitrașco, și Papa, adeveriți la 1643 ¹⁾, așa că acesta din urmă, cihodar abia la 1656, ar putea fi tânărul nepot Papa al vornicesei Ilinca, amintit în testamentul ei dela 1655. Căsătorit apoi cu Maria Bălăcianu, a fost tatăl fraților Prooroceni : Iordache, care era mort la 1695, Preda, care a fost spânzurat din ordinul lui Constantin Vodă Brâncoveanu la 1693, și Papa, care s'a căsătorit la 1700, nu știu cu cine.

Avem, astfel, următorul tablou al *neamului Elinii soția lui Dragomir vornicul* (fratele Doamnei Stanca):

La 15 Dec. 1655, Stanca și Calea, surorile răposatei Elena, încheie o convenție cu cumnatul lor Stroe, lăsând acestuia, drept parte ce-i revine din moștenirea Elenei, moșia Ostra ²⁾.

La 27 Iunie 1656, Domnul întărește lui Stroe log., cu cumnatele sale Calea și Stanca, moșiile Runcu, Pascaești, Ostra și Albota, excluzând dela moștenire pe un Dragomir, nepot de al doilea văr al lui Dragomir vornicul ³⁾

1) Iorga, St. și doc. V, 181—2.

2) Acad. rom., pachet 197, doc. 185.

3) Copie la d-na Ana Al Em. Lahovari, născ Kretzulescu.

Un hrisov din 18 Septembrie 1667, ni spune însă că „Radu vel logofăt Kretzulescu, Tănase paharnicul Sărăcinescu și Necula postelnicul și Drăghici“, au revendicat satul Ostra din Olt, „pentru că acest sat Ostra a fost al lui Dragomir vornicul și al jupânișii lui Elinii vorniceșii... Deci, întâmplându-se lui Dragomir vornicul moarte și neavând coconi cu Elina vorniceșii... a lăsat cu limba lui tot ce a avut jupânișii lui Elinii... Apoi, Elina a luat pe Stroe vornicul și apoi a murit dânsa la Brașov și feciori n'au avut și toate au rămas pe mâna lui Stroe vornicul; și după aceea, au ajuns pe Stroe vornicul, nepoșii lui Dragomir vornicul și ai jupânișii Elinii cu judecată... și dat-am Domnia mea boerilor Domniei mele ca să ție moșia Ostra“¹⁾.

Mi se pare clar.

Averea vornicului Dragomir, trecuse prin testamentul acestuia, în patrimoniul soșiei sale Elena. Aceasta murind fără copii, averea ei, deținută de al doilea soț, nu putea fi revendicată decât de rudele ei. Prin urmare, nu numai unii²⁾ din cei cari revendică averea Elinii la 1667, ci toți, trebuie să fi fost rude ale Elinii și nu ale lui Dragomir. Nici nu se putea altfel, odată ce era vorba de o avere care eșise din patrimoniul lui Dragomir vornicul, pentru a trece în acel al Elinii. De aceea și hrisovul are grijă să precizeze, de două ori, că reclamanții erau nepoșii lui Dragomir vornicul și ai Elinii. Mențiunea insistentă că erau nepoși ai Elinii n'ar fi avut rost dacă reclamanții ar fi revendicat averea în calitate de nepoși ai lui Dragomir.

În ce chip erau Radu Kretzulescu, Tănase Sărăcinescu, Necula (dela Deleni?) și Drăghici, nepoși ai Elinii, nu știu. Ei nu figurează printre ctitorii dela Plăviceni. Este probabil că soșiiile lor³⁾ vor fi fost din acele „nepoate“ căroră, prin testamentul dela 1655, vorniceșii Elina nu li lasă nimic, pentru că le-a miluit în viață. Un doc.⁴⁾ spune că lordache Crețulescu, nepot de fiu al lui Radu, era nepot (recte, strănepot) de vară primară lui Papa din Prooroci, cîhodarul.

Destul că prin Elina a trecut mănăstirea Plăviceni sub stăpânirea neamului nepotului ei Radu Kretzulescu și astfel numele

1) Em. E. Kretzulescu, o. c. 8

2) Cum crede d. Kretzulescu, ibid. 9.

3) Observ că în biserica dela Crețulești — mănăstirea, Ilfov, făcută la 1669 — Radu Kretzulescu este înfățișat cu altă soșie (pare a se citi Preda) decât Maria (Cantacuzino) și cu un fiu (probabil Părvu). Soșia lui Tănase Sărăcinescu era o llinca, a lui Necula din Deleni, o Ancuța

4) Arh. Stat. Mitrop. Buc, pachet 147, doc. 15 (în fișele g-ral P. V. Năsturel).

ctitorilor Dragomir și Dobromir s'au înscris în pomelnicul ctitorilor noi. De aci a derivat și credința greșită a acestora că scoboară din banul Dobromir și din vornicul Dragomir, fratele doamnei Stanca.

A n e x ă

Documente privitoare la moșii ale Doamnei Stanca¹⁾

Din actele ce urmează rezultă că Doamna Stanca a avut de moștenire satele Cârstienești și Poiana. Primul ei soț, Dumitru din Vâlcănești, le-a dat, între 1568—1577, lui Dragomir vornicul și a luat în schimb satul Salcia (act II). Dintr'un hrisov dela 3 Aprilie 1594, dat de Mihai Viteazul, al doilea soț al Stăncăi, și publicat în revista „Teodor Codrescu“ (1 Aug. 1934, p. 113—118) se vede că Dumitru din Vâlcănești²⁾ și-a redobândit, prin acel schimb, moșia Salcea, pe care i-o lăsase o mătușă, iar soțul acesteia o dăduse de silă puternicului boer Dragomir vornicul. La 1582, satul Salcea este confirmat lui Dumitru și fratelui său Stănilă (act I). Apoi, între actul dela 1594 publicat în revista „Teodor Codrescu“ și actul II ce publicăm aici, este contrazicere. În cel dintâi, moșia Salcea este confirmată lui Stănilă, fratele răposatului Dumitru. În cel de al doilea, se spune că Dumitru a lăsat satul Salcea soției sale Stanca, drept despăgubire pentru Cârstienești și Poiana. Au urmat deci procese între urmașii celor două părți (actele III și IV).

I.

1582 (7090) Iunie 9.

Mihnea Voevod fiul lui Alexandru Voevod, boerului D-niei mele Dumitru banul și lui Stănilă postelnicul, ca să ție satul Vâlcăneștii tot și satul Salcia tot și satul Ciumești tot, și satul Braloștița tot și satul Calopărul tot și din satul Filiașii jumătate și din Cârnești jumătate și satul Răcarul întreg și din satul Iamnicul jumătate. Și iar să ție Dumitru banul și fratele său Stănilă niște sălase de țigani, care sate și țigani au fost de moștenire ale boerului D-mele Dumitru banul și ale lui Stănilă postelnicul... Apoi Dumitru banul și Stănilă postelnicul nu au avut copii din trupul lor, ci au avut veri primari pe Neagoe și pe Moise cărora li-au lăsat moștenire aceste sate și țigani...³⁾.

1) Am publicat aceste doc. în Arhivele Olteniei, anul 1931, p. 323 și urm.

2) Este evident o greșală citirea „Vlăsinești“.

3) Acad. rom. pachet 201, doc. 7. Regest de Iuliu Tuducescu.

1613 (7121) Ianuarie 16.

Radul Vvod, feciorul lui Mihnea Vvod, nepotul lui Alexandru Vvod, dă slugii D-mele lui Damian căpitanul, ca să ție satul Salcea, pentrucă acel sat a fost de moștenire al lui Calotă din Clejani, apoi când au fost la moartea lui, a rămas acest sat în mâna lui Dragomir ce a fost dvornic mare, în zilele răposatului Alexandru Vvod cel Bătrân. Apoi după aceea Dragomir dvornicul a făcut schimb cu Dumitru postelnicul din Vălcănești, de a dat Dragomir dvornicul satul Salcea, iar Dumitru postelnicul i-a dat satul Cârștienesți și satul Poiana pentru satul Salcea, în zilele părintelui D-mele Mihnei Vvod.—Apoi după moartea lui Dumitru postelnicul, a rămas acest sat jupâniței sale, Doamna Stanca, ce a fost a răposatului Mihai Vvod, în schimbul satului Cârștienesți și Poiana, pentrucă au fost aceste sate ale jupâniței Stancăi de moștenire, apoi a dat Dumitru postelnicul satul Salcea să fie al Doamnei Stancăi, sat pentru sat, și să fie sat domnesc. Apoi când a fost acum în zilele D-mele, când cu ajutorul lui Dumnezeu m'am făcut stăpânitor și Domn al Țării Românești, am dat și am miluit pe sluga D-mele mai sus zis cu acest sat numit Salcea, ca să-i fie lui pentru slujba dreaptă și credincioasă a lui cu care a slujit pe D-mele. Iar apoi sluga D-mele Damian căpitanul a venit și s'a părît pentru acest sat înaintea D-mele cu jupânița Dana din Vălcănești și cu nepotul ei Pârvul și astfel a părît înaintea D-mele cum că acest sat Salcea e de moștenire, nu a fost de schimb Doamnei Stancăi și nu a avut nici o treabă cu acest sat Salcea. Iar D-mele am cercetat după dreptate și după lege cu toți cinstiții dregătorii D-mele și am dat D-mele de a cercetat și sluga D-mele Dan al doilea portar la părintele Ioan Monahul, care a fost duhovnicul răposatului Mihail Vvod și am scris D-mele și o carte către întreg satul Salcea și către părcălabul din Hargetoaia, carele a fost și părcălab la Doamna Stanca, la întreg satul acesta mai sus scris și au mărturisit întreg satul într'un cuvânt, de față cu Oprea părcălabul, că a fost acest sat Salcea de moștenire Doamnei Stancăi și nu a fost nici decum al jupâniței Danei și al nepotului ei Pârvul. Și am văzut D-mele și carte părintelui Ioan Monahul, carea s'a citit în Divan și s'a adeverit cum că a fost satul Salcea întreg al Doamnei Stancăi și au mărturisit și ceilalți dregători ai D-mele

din divan, jupân Nica vel logofăt și jupân Leca biv vel postelnic și Lupul vel paharnic și boerii D-mele Ioan comisul și Crăstoh slujerul cum că a fost satul Salcea al Doamnei Stancăi. Și a rămas jupânița Dana și nepotul ei Pârful de lege și de judecată dinaintea D-mele. De aceea am dat D-me slugii D-mele lui Damian căpitanul ca să ție satul Salcea¹⁾.

III.

1644 (7152) Aprilie 24.

Matei Basarab Voevod, cinstitului boerului D-niei mele pan Evstratie vtori vistier și jupâniței sale Elincăi, fata răposatului Pătrașco Voevod, nepoata lui Mihai Voevod și a Doamnei sale Stancăi, ca să ție satul Salcia, sud Mehedinți, întreg satul și cu vecinii și cu vii, de peste tot hotarul, pe vechile hotare, ori cât se va alege. Pentru că acest mai sus zis sat Salcia a fost de moștenire al Doamnei Stanca, moașa jupâniței Elincăi vistieresii, de mai nainte vreme și l'a ținut Doamna Stanca acest sat Salcia cu bună pace. Apoi i s'a întâmplat lui Mihai Voevod și Doamnei sale Stancăi pribegie prin țări străine și toate moșiile și moștenirile lor au rămas pustii. Așa și acest sat Salcia a trecut din mână în mână până ce a ajuns în mâna cinstitului dregătorului D-niei mele pan Dumitru biv vel sluger Filișanul. După aceea, când a fost în zilele D-niei mele, s'a întâmplat de a venit jupânița Elinca vistiereasa, nepoata Doamnei Stancăi, din pribegie din Țara Nemțească și a venit înaintea D-niei mele în marele divan, de față cu prea cinstitul și prea-oslințițul părintele D-niei mele d-lui Teofil vlădica și cu toți episcopii și cu toți cinstiții dregătorii D-niei mele și așa zicea jupânița Elinca cum că au fost toate satele și moștenirile moșului ei, răposatului Mihai Voevod și ale Doamnei sale Stancăi, sate în bună pace și cumpărate cu banii lor mai dinainte vreme, pe când erau ei boeri, și au mărturisit ei cu cărți și cu mare blestem. Și am adevărat pentru satul Salcia cu mare dreptate, că au fost jupâniței Stancăi, moașa jupâniței Elincăi, de moștenire bătrână, mai dinainte vreme. Apoi, s'a părît cinstit boerul D-mele pan Evstrate al doilea vistier și cu jupânița lui Elinca de față, cu cinstit dregătorul D-niei mele pan Dumitru slugerul Filișanul înaintea D-niei mele în marele divan, și așa pâra cinstit dregătorul D-niei mele pan Dumitru

1) Acad. rom., pach. 201, doc. 11, trad. făcută pentru mine de d. Iuliu Tuducescu. Acest doc. publicându-se din nou în revista Teodor Codrescu, Oct. 1934, în loc de „on monahul duhovnicul răposatului Mihail voevod“, s'a tradus *fiul!*

slugerul cum că l'a cumpărat acel sat Salcia de la Vucina veġ paharnic. Apoi, D-nia mea am cercetat și am judecat după dreptate și după lege, cu toți cinstiții dregători ai D-niei mele și am aflat cu bună dreptate cum că a fost acest sat Salcia al Doamnei Stancăi de moștenire, iar când a fost ea în pribegie în țări străine, toate satele ei au rămas pustii. De aceea am dat și D-nia mea ca să fie satul Salcia al cinstitului boerului D-niei mele pan Evstratie vtori vistier și al jupâniței lui Elinca, iar dregătorul D-niei mele pan Dumitru sluger Filișanul să nu mai aibă nici o treabă și să-și caute banii acolo unde i-a dat, pentru că este bătrână moștenire Doamnei Stancăi. Și a rămas pan Dumitru slugerul de lege și de judecată înaintea D-niei mele în marele divan. Drept aceea am dat D-nia mea cinstit boerului D-niei mele pan Evstratie vtori vistier și jupâniței sale Elincăi, nepoata Doamnei Stancăi, ca să ție întreg satul Salcia, cu tot hotarul cât se va alege, moșie de moștenire și în veci, fiilor lor, și nepoților lor și strănepoților lor, și nebântuit și neclintit, după porunca D-niei mele¹⁾.

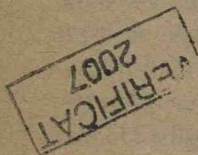
IV.

1656 (7164) Februarie 12.

Constantin Șerban Voevod. Cinstitului boerului D-niei mele jupan Eostratie biv velichi postelnic și jupâniței sale Elincăi, nepoata răposatului Mihai Voevod și al Doamnei Stancăi, ca să le fie tot satul Salcia din sud Mehedințu, care sat a fost de moșie și de cumpărătoare al răposatei Doamnei Stancăi, moașa jupânesei Elincăi, încă mai dinainte vreme din boerie, pe ai ei drepti bani de la boerii din Vălcănești și tot l'au ținut cu bună pace și până au fost Mihai Vodă în boerie și ban mare și în domnie. Iar după aceea s'a întâmplat răposatului Mihai Voevod și Doamnei Stancăi pribegie în alte țări străine, de le-au rămas toate satele și moșiile lor pustii și rămas-a și acest sat Salcia pe seama domnească și au umblat din mână în mână ca o moșie fără de stăpâni. După aceea când a fost în zilele răposatului Matei Voevod, dacă a adus Dumnezeu pe jupâneasa Elinca din pribegie din țara nemțească și au stătur a fi toate satele și moșiile Doamnei Stancăi pe seama nepoată-si jupânesei Elincăi, atunci s'a aflat și acel sat împesurat de Dumitru slugerul Filișanul și l'au luat de la dânsul cu dreptate și cu divanul de la leatul (1644) și tot l'a

1) Acad. Rom. pachet 201, doc. 20.

ținut cu bună pace. Iar după ce s'a întâmplat jupânului Eostratie pribegie în Țarigrad atunci Matei Voevod fiind mânios pentru dânsul, a luat satul Salcia dela mâna jupânesei Elincăi și l'a dat altor boeri precum i-a fost voia lui, fără de nici o dreptate. Iar când a fost acum, fiind jupan Eostratie la Țarigrad, niște boeri din Vâlcănești, Stănilă postelnicul, cu văru său Mihai al Drosului ot Braloștița s'au ridicat cu pâră la divan scoțând un hrisov vechi de 100 ani pe toate moșiile lor, fiind satul Salcia vândut de moșii lor și nu l'a fost scos dintr'acel hrisov vechi, zicând că a fost al lor de moșie, făcând și ei și cartea D-niei mele pre sat să-l ție. Iar după ce au venit cinstitul boerul D-niei mele jupânul Eostratie postelnicul din Țarigrad, au stătut de față, la divan cu acești boeri din Vâlcănești. Intr'aceea D-nia mea am căutat și am judecat pre drept și pre lege cu toți dregătorii D-niei mele, și foarte bine am adevărat D-nia mea după cum mărturisiră atât boerimea și toți Roșii și alți slujitori câți s'au aflat aici dintr'aceea parte de loc, cum acest sat Salcia au fost al Doamnei Stancăi de cumpărătoare pre ale ei drepte bucate încă din boerie, fiind ea văduvă și nemăritată după Mihai Vodă. Iar acel hrisov ce au scos Stănilă postelnicul cu vărul său Mihai paharnicul au fost rămas pre seama boerilor din Vâlcănești, cari au vândut satul Doamnei Stancăi după cum rămân cărțile și până astăzi celora ce vând moșii. Și din-zilele răposatului Mihai Voevod până acum în zilele D-niei mele au trecut 60 de ani și nici o zi măcar n'au mai ținut acești boeri din Vâlcănești satul Salcia, ci cât au fost săminția lui Mihai Vodă în pribegie tot au umblat din mână în mână pe seama altora străini, și ei au fost aici în țară la toți Domnii și nici un cuvânt n'au mai pomenit, din aceiaș s'au ivit lucrul lor că umblă făr de nici un cuvânt, neavând nici o dreptate cu acest sat, și au rămas de lege și de judecată din divan ¹⁾.

1) Acad. Rom., pachet 201, doc. 23.

